

Davor Pauković, Centar za politološka istraživanja, Zagreb

Priprema rata: Proslava 600. obljetnice Kosovske bitke kod Knina u srpnju 1989.

Abstrakt: U članku se prikazuje hrvatski i srpski novinski diskurs o proslavi kosovske bitke u Hrvatskoj u srpnju 1989. godine. Usporedni prikaz događaja u hrvatskom i srpskom novinstvu omogućit će nam uvid u osnovne argumentacijske strukture i strategije koje su korištene u objašnjenju svih aspekata proslave.

Ključne riječi: hrvatsko i srpsko novinstvo, Srbi u Hrvatskoj, proslava kosovske bitke

Uvod – kontekstualizacija

Proslava Kosovske bitke u Hrvatskoj održala se u okolnostima zategnutih odnosa između Hrvatske i Srbije. Kriza federacije i nemogućnost pronalaženja konsenzusa oko smjera i načina reforme uzrokovali su sve otvoreniji medijski sukob. Proslava, reakcije i „slučaj Opačić“ dodatno će zaoštriti te odnose. Sredinom 1989. srpska nacionalna homogenizacija je na vrhuncu. Nakon trijumfa „antibirokratske revolucije“ i uspostavljanja kontrole nad Kosovom, Vojvodinom i Crnom Gorom Srbija se pripremala za obilježavanje 600. obljetnice Kosovske bitke. Na Kosovu polju 28. lipnja okupilo se više od milijun ljudi na proslavi Kosovske bitke koja je označila vrhunac Miloševićeve popularnosti. Mnoge pjesme i parole veličale su novog vođu srpskog naroda. Snažni nacionalni impuls i izjave Miloševića o „bitkama“ mnogi u Jugoslaviji su shvatili kao „zveckanje oružjem“ i nagovještaj širenja „antibirokratske revolucije“. Hrvatsko novinstvo izvještava o Miloševićevim „prijetnjama“ i narušenoj ravnopravnosti u Jugoslaviji u izražavanju nacionalnog identiteta i nacionalnih i vjerskih interesa.¹ Čini se da su upravo događanja na proslavi u Kninskoj krajini označila trenutak u kojem je

¹ „Pouke kosovske nesloge i izdaje“, *Vjesnik*, 29. 6. 1989., str. 6.; Branko TUĐEN, „Pomaknut jezičac“, *Večernji list*, 3. i 4. 7. 1989., str. 2.; Jelena LOVRIĆ, „Novo i staro oružje“, *Danas*, 4. 7. 1989., str. 10.-12.

hrvatsko rukovodstvo odlučilo reagirati na, kako se interpretiralo, pokušaj destabilizacije Hrvatske.

Od kraja 1988. godine srpsko novinstvo optuživalo je Hrvatsku za podršku „albanskim teroristima“ na Kosovu i „smišljenu politiku“ zatiranja prava Srba u Hrvatskoj koja vodi njihovoj asimilaciji i iseljavanju. U lipnju u Hrvatskom saboru donesena je odluka o zadržavanju ustavne formulacije o jeziku, a veliku pozornost srpskog novinstva izazvao je i prijedlog Slavice Bajan o „izbacivanju Srba iz Ustava“. Različite interpretacije proslave kod Knina i njene posljedice prouzrokovat će još žešći medijski rat koji će se donekle stišati tek u listopadu 1989. Posljedice neće biti samo velika produkcija tekstova već i zaoštavanje međunacionalnih odnosa u Hrvatskoj, pa čak i fizički sukobi na nacionalnoj osnovi tijekom ljeta, posebno na jadranskoj obali.² Vrhunac srpske nacionalne homogenizacije potaknut će i jačanje hrvatskog nacionalizma.

Opis događaja³

Proslava 600. obljetnice Kosovske bitke u Hrvatskoj održana je 8. i 9. srpnja 1989. u Kninskoj krajini. Organizatori proslave bili su Socijalistički savez Hrvatske (SSRNH) i Srpska pravoslavna crkva. Prvog dana proslave održana je liturgija kod manastira Krka pod vodstvom zagrebačko-ljubljanskog mitropolita Jovana. U kanjonu Krke toga dana okupilo se više tisuća ljudi, a u okviru crkvene svečanosti posvećena je nova zgrada Bogoslovije i održana svečana sjednica. Središnja manifestacija proslave održala se istog dana navečer na svečanoj akademiji u Domu JNA u Kninu. Svečanu akademiju otvorio je predsjednik Općinske konferencije SSRNH Knin Tode Bursać, a prigodno izlaganje održao je potpredsjednik sabora SRH i ugledni sveučilišni profesor Milivoj Solar. U

² Gojko MARINKOVIĆ, „Napad je najbolja obrana“, *Danas*, 25. 7. 1989., 12.-13.

³ U opisu događaja korišteni su podaci koji su prisutni u hrvatskom i srpskom novinstvu kao i u ostalim izvorima. Pogledati: Željko MATIĆ, „Srbi na hrvatskom Kosovu“, *Start*, 22. 7. 1989., str. 60-65.; Milo GLIGORIJEVIĆ, „Pokretni kosovski boj“, *NIN*, 16. 7. 1989., str. 6.-9.; Ivica MLIVONČIĆ, „«Pravoslavna» Dalmacija po Jovi Opačiću“, *Slobodna Dalmacija*, 16. 7. 1989., str. 14.; Borislav SOLEŠA, „Predigra u saboru, epilog u zatvoru“, *Duga*, od 22. 7. do 3. 8. 1989. str. 24-26.; M. IVIĆ, M. JAKŠIĆ, „Svečana akademija i liturgija“, *Vjesnik*, 9. 7. 1989., str. 3.; N. BARIĆ, *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.-1995.*, str. 44.-46.

izlaganju Solar je naglasio vrijednost povijesnog iskustva, humanistički element Kosovske bitke i snagu srpskog naroda da u teškim uvjetima borbe za opstanak osigura temelje svoje kulture. Solar je istaknuo i jugoslavenski karakter Kosovske bitke zbog sudjelovanja Hrvata u bitci, i uz to dodao da je zajednički život Srba i Hrvata naša trajna orijentacija od koje se ne smije odstupiti već se kroz razumijevanje i ravnopravnost u svim segmentima života mora dalje razvijati. U nastavku je održan scensko-glazbeni prikaz pod nazivom „Slovo o Kosovu“.

Istog dana, 8. srpnja na nogometnom stadionu u Kistanjama kraj Knina održana je, prema službenim organima ilegalna, osnivačka skupština Srpskog kulturnog društva (SKD) „Zora“. Inicijativa za osnivanje društva potekla je uglavnom od ljudi koji su organizirali „miting“ u Kninu u veljači. Za predsjednika društva izabran je Jovan Opačić. U svom govoru Opačić je rekao da je cilj „Zore“ zaustaviti „snažne trendove političke i kulturne denacionalizacije i asimilacije srpskog naroda na ovim prostorima“. Stvaranje institucionalnih pretpostavki za kulturni i duhovni razvoj i integritet srpskog naroda treba graditi „na osnovama pune nacionalne, ideološke i vjerske tolerancije i ravnopravnosti sa bratskim hrvatskim narodom“. Također je istaknuo želju za ukidanjem monopola komunističke partije i uvođenjem višestranačkog sistema. Iako nije bilo u službenom programu proslave, osnivanje „Zore“ biti će jedna od glavnih tema u novinskom diskursu o proslavi.

Drugi dan proslave pred više desetaka tisuća ljudi održao se uz crkvu Lazaricu na Kosovu pokraj Knina. Održana je liturgija i duhovna akademija, a poslijepodne kulturno-umjetnički program. Iako je većina prisutnih sudjelovala u proslavi dostojanstveno, pojedine domaće grupe i pojedinci uz poznate „mitingaše“ iz Srbije nastojale su iskoristiti proslavu za promociju srpskih nacionalističkih ciljeva. Uz poznatu ikonografiju, pjesme i parole, te skupine su tražile da Opačić održi govor. Kada se Opačić popeo na pozornicu došlo je do natezanja oko mikrofona, na što su organizatori isključili razglas. Iako su ga malobrojni mogli čuti, Opačić je ipak održao govor, sličan onome koji je održao prethodnog dana na osnivanju „Zore“. Incident je prekinuo proslavu, a prisutni su se počeli razilaziti.

Glavne teme (motivi) u tekstovima - komparacija diskurzivnog tretmana u hrvatskom i srpskom novinstvu

U ovom poglavlju nastojat ćemo prikazati glavne motive (tematske cjeline) koji se pojavljuju u hrvatskom i srpskom novinstvu o proslavi. Izdvajanjem glavnih motiva pokazat ćemo razlike u diskurzivnom tretmanu pojedinih tema u hrvatskom i srpskom diskursu.

Rasprava koja se vodila u novinstvu svodila se na to koliko su bitni nacionalistički ekscesi na i oko proslave, da li su oni suština ili su samo margina, u većem dijelu, dostojanstvene proslave. Hrvatsko novinstvo naglašavalo je nacionalističku stranu proslave i nužnost provođenja zakonskih mjera u onemogućavanju širenja nacionalne mržnje, dok je srpsko novinstvo „zanemarive ekscese“ smatralo minornim, a njihovo isticanje zlonamjernom metodom širenja mržnje i nepovjerenja prema srpskom narodu.

Procjene broja prisutnih na proslavi

Navođenje broja prisutnih prvog i drugog dana proslave u hrvatskom i srpskom novinstvu pokazuje značajne razlike. Hrvatsko novinstvo prvog dana proslave izvještavalo je o nekoliko tisuća prisutnih kod manastira Krka, dok se drugog dana kod Lazarice procjene kreću od 25 000 u *Startu*, 30 000 u *Slobodnoj Dalmaciji* do najviše 50 000 u *Večernjem listu*.⁴

Srpsko novinstvo donosi znatno veće procjene broja sudionika na proslavi. *Politika* piše da je prvog dana proslave sudjelovalo oko 20 000 ljudi, a drugog oko 100 000 ljudi. *Duga* izvještava da je drugog dana sudjelovalo više od 100 000 ljudi, a *NIN* navodi da su srpski dnevni listovi izvijestili o više od 100 000 ljudi drugog dana, dok bi hrvatske

⁴ Milan JAKŠIĆ, „Dostojanstvo u sjeni mržnje“, *Vjesnik*, 12. 7. 1989., str. 5.; Ivica MLIVONČIĆ, „Svečanosti kod Lazarice“, *Slobodna Dalmacija*, 10. 7. 1989., str. 3.; Željko MATIĆ, „Srbi na hrvatskom Kosovu“, *Start*, 22. 7. 1989., str. 60.-65.; E. RADULIĆ-TOMAN, M. ĆURUVIJA, „Vjerske svečanosti i narodno veselje“, *Večernji list*, 10. 7. 1989., str. 3.

procjene bile točne „ako je većina svih vozila došla u dalmatinsko Kosovo bez vozača i bez putnika“.⁵

Osnivanje „Zore“

Značajno mjesto u novinstvo dobilo je osnivanje „Zore“ u Kistanju prvog dana proslave. Osnivačka skupština SKD „Zora“ dobila je veliku pažnju i zbog toga što je predsjednik društva, Opačić sudjelovao u incidentu koji se dogodio slijedećeg dana kod Lazarice i zbog kojeg je prekinuta proslava.

Osnivanje „Zore“ u hrvatskom novinstvu interpretirano je kao štetno nacionalističko okupljanje s političkim motivima pod krinkom kulture. *Vjesnik* piše da je osnivačka skupština „vrvjela nacionalističkom mržnjom“, a održana je u „takvim okolnostima kao da je u pitanju ratno stanje bez imalo dobre volje od strane oficijelnih hrvatskih vlasti da i Srbima u Hrvatskoj dozvoli neke za našu praksu inače uobičajene oblike njegovanja nacionalnih i kulturnih posebnosti“. Ističe se da su se na skupu pojavila i „poznata lica sa bradama, šubarama i šajkačama“ koji su svojim povicima izražavali „svoje zapjenušano raspoloženje“. Uz opis skupa i prenošenje dijela govora Opačića navodi se dolazak predsjednika Mjesne zajednice Kistanja Mile Bjelanovića i njegova kritika organizatorima (nenajavljen skup) uz riječi sudionicima: „Veći sam Srbin od bilo koga od vas, ali se ne slažem sa tim što radite“. Na kraju se zaključuje da je skup bio „vrlo loša usluga ne samo srpskom narodu nego i svima koji žive na tom prostoru i pošto takvi 'kulturni medijatori' nikome normalnom ne trebaju“. Na skupu je prisustvovalo jedva oko 40 ljudi. Poziv hrvatskom narodu na zajednički život i toleranciju u „okolnostima raspaljenih nacionalističkih strasti“ što može značiti „nego li frazu koja bi trebala pokriti jednu mračnu skramu koja se proteže kroz ovakve skupove koji koliko god nam se

⁵ Hadži Dragan ANTIĆ, „Mesto sloge i duhovnog zajedništva“, *Politika*, 9. 7. 1989., str. 10.; Radovan KOVAČEVIĆ, „Srpski narod je uspeo da održi temelje na kojima će se razvijati“, *Politika*, 10. 7. 1989., str. 5.; Borislav SOLEŠA, „Predigra u saboru, epilog u zatvoru“, *Duga*, 22. 7. do 3. 8. 1989., str. 24.-26.; Milo GLIGORIJEVIĆ, „Pokretni kosovski boj“, *NIN*, 16. 7. 1989., str. 6.-9.

marginalnim činili u usporedbi sa opredjeljenjem većine ljudi u našoj zemlji već ozbiljno zabrinjavaju svakog dobronamjernog čovjeka“.⁶

Društveno-politički organi u Hrvatskoj jednoglasno su osudili nacionalističke ispade na proslavi, a osnivanje „Zore“ je proglašeno nelegalnim.⁷ Tako se u ocjeni Predsjedništva SR Hrvatske o proslavi navodi da je „osnivačka skupština SKD 'Zora' na podlozi mitingaške teze o navodnoj ugroženosti Srba u Hrvatskoj, nasilničko prekidanje kulturno-zabavnog programa, zajedno s ostalim velikosrpskim nacionalističkim istupima, u cjelini predstavlja dosad najgrublji otvoreni napad sračunat na izazivanje razdora i nepovjerenja između Hrvata i Srba“.⁸ *Večernji list* piše da se „Zora“ pojavila u „brižno tempiranom trenutku nacionalnog okupljanja, a zaogrtanje plaštom kulturne djelatnosti providan je pokušaj prekrivanja prave ambicije, koja cilj ima u političkom partnerstvu“.⁹ U jednom od brojnih osvrtu na proslavu u Kninskoj krajini *Slobodna Dalmacija* donosi podnaslov „Mrak 'Zore“ i između ostalog navodi da je u „velikosrpskom šovinizmu“ najprije „Zora zaprijetila mrakom“, a govor Opačića samo je razrada govora Dobrice Ćosića u Budvi.¹⁰ Upozorenje na „srbovanje“ stiglo je već na iznenadnom osnivanju „Zore“ pod vodstvom Opačića koji je oštro kritizirao „iživljeni projekt socijalizma“, piše *Komunist*.¹¹ Događaji na skupu u Kistanju i djelovanje Opačićeve grupe slijedećeg dana kod Lazarice i u drugim tekstovima u hrvatskom novinstvu prikazani su kao dio nacionalističkog ponašanja na proslavi.¹²

Srpsko novinstvo osnivanje „Zore“ postavlja u kontekst borbe Srba u Hrvatskoj za svoja „ugrožena“ nacionalna prava. *NIN* ističe legalnost osnivačkog skupa jer je na vrijeme najavljeno njeno održavanje. Prenose se riječi Opačića, ciljevi društva, kao i podrška programu sudionika skupa. Prisutan je motiv opravdanosti društva jer ne postoji

⁶ Milan JAKŠIĆ, „Dostojanstvo u sjeni mržnje“, *Vjesnik*, 12. 7. 1989., str. 5.

⁷ Jadranka KLISOVIĆ, Mirko ĆURUVIJA, „Kazne bez izuzetaka“, *Vjesnik*, 15. 7. 1989., str. 4.

⁸ „Energično protiv nacionalističkih ispada“, *Večernji list*, 13. 7. 1989., str. 3.; „Napad sračunat na izazivanje razdora“, *Vjesnik*, 13. 7. 1989., str. 1., 4.

⁹ Goran LITVAN, „Zašto je svanula 'Zora'“, *Večernji list*, 15. 7. 1989., str. 9.

¹⁰ Ivica MLIVONČIĆ, „«Pravoslavna» Dalmacija po Jovi Opačiću“, *Slobodna Dalmacija*, 16. 7. 1989., str. 14.

¹¹ Duško MAŽIBRADA, „Nacionalisti pomutili slavlje“, *Komunist*, 14. 7. 1989., str. 4.

¹² Pogledati primjerice: Marinko ČULIĆ, „Ispod Krsta i hrasta“, *Danas*, 11. 7. 1989., str. 19.-20.; Mirko ĆURUVIJA, Jadranka KLISOVIĆ, „Oni nas žele zavaditi i podijeliti“, *Vjesnik*, 15. 7. 1989., str. 5.; Mirko ĆURUVIJA, „Vjekovima u slozi“, *Vjesnik*, 19. 7. 1989., str. 4.; „Povijest nije za sijanja mržnje“, *Vjesnik*, 21. 7. 1989., str. 5.; E. RADULIĆ-TOMAN, „Umjesto dostojanstvene proslave miting“, *Večernji list*, 11. 7. 1989., str. 3.

niti jedno srpsko društvo koje bi se borilo protiv asimilacije i denacionalizacije srpskog naroda.¹³ *Politika* osnivanje „Zore“ povezuje s traženjem zakinutih prava Srba u Hrvatskoj u okviru nacionalnog preporoda srpskog naroda.¹⁴ *Večernje novosti* pišu da su se profesionalnim mitingašima iz drugih krajeva zemlje koji su doživljeni kao provokatori među drugim nacionalnostima, u svojim ispadima pridružili pripadnici novoformiranog društva „Zora“. Iz toga autorica zaključuje da društvo osim očuvanja kulture i tradicije Srba u Dalmaciji ima i druge ambicije.¹⁵ *Duga* također prenosi Opačićev govor na osnivačkoj skupštini, a u uvodu teksta naglašava negiranje prava Srba u Hrvatskoj preko pitanja jezika i prijedloga Slavice Bajan u Saboru.¹⁶

„Incidenti“ na proslavi, ikonografija i parole

Proslava u Kninskoj krajini dobila je veliku pozornost u novinstvu najviše zbog „incidenata“, odnosno njihove različite interpretacije u hrvatskom i srpskom novinstvu. Novinstvo je ujedno izražavalo i različite stavove političkih elita u republikama.

Hrvatsko novinstvo u centar pažnje postavilo je nacionalističke ispade tijekom proslave. Razlog tome u velikoj mjeri nalazi se u činjenici da je hrvatsko rukovodstvo odlučilo „energično“ odgovoriti na nacionalističke ispade i oduprijeti se „kosovizaciji“ Hrvatske.

Vjesnik piše da su tijekom dvodnevne proslave najbučnije bile grupe pristigle iz Nove Pazove, Vranja i Crne Gore. One su pristigle „sa poznatom ikonografijom, šajkačama i bradama, križevima i grbovima sa četiri 'S', zastavama bez socijalističkih oznaka i sa bezbrojnim slikama Slobodana Miloševića“, ali ipak zbog „evidentnog bojkota“ stanovnika Kninske krajine nisu uspjeli pretvoriti proslavu u „impozantniji miting“. Te grupe su želeći doći u središte pažnje na kraju izazvale eksces pokušajem oduzimanja mikrofona i održavanjem govora. Navodi se da je bilo vrlo malo domaćeg

¹³ Milo GLIGORIJEVIĆ, „Pokretni kosovski boj“, *NIN*, 16. 7. 1989., str. 6.-9.

¹⁴ *Politika*, 10. 7. 1989., str. 5.-7.

¹⁵ Mirjana RADETIĆ, „Nametanja ne prolaze“, *Večernje novosti*, 12. 7. 1989., VND, Politička situacija u Hrvatskoj 3A

¹⁶ Borislav SOLEŠA, „Predigra u saboru, epilog u zatvoru“, *Duga*, 22. 7. - 3. 8. 1989., str. 24.-26.

stanovništva i da ono „sigurno nije oduševljeno što se i u njihovo ime od strane tih militantnih grupa pjevalo i vikalo ono za što oni nisu i što ne žele, što se uz njihove domove i pod njihovim prozorima srbovalo bez svake mjere, ukusa i granica“.¹⁷ U drugom tekstu se navodi „koliko god bismo mogli većinu ljudi odvojiti od ekstremnog dijela cijelog tog ambijenta i na ovim skupovima bilo je itekako uočljivih emocija koje ili graniče ili su u izravnom doticaju s nacionalizmom“. Najčešće su se čule „pjesme posvećene Slobodanu Miloševiću, slozi među Srbima i nekakvim budućim bitkama koje u prvi mah nekako imaginarno djeluju, ali se i ovdje, na žalost, pokazalo da ozbiljno valja računati i sa onima koji bi htjeli ratovati“.¹⁸ U hrvatskom novinstvu velika je pažnja posvećena nacionalističkoj ikonografiji, pjesmama i parolama koje su se mogle čuti i vidjeti tijekom proslave. *Slobodna Dalmacija* piše da su pjesme, parole i ikonografija politički intonirani, uz veličanje Miloševića i isticanje navodno lošeg položaja Srba u Hrvatskoj.¹⁹

U opisu ikonografije često se navodi činjenica da nije bilo mjesta zastavi SR Hrvatske na njezinom tlu, a bilo je mjesta za zastave SR Srbije (bez socijalističkih obilježja) i SPC. Od parola i transparenata spominju se: „Slobo, slobodo, čekamo te“, „Slobo, Slobodane, dođi, čekamo te“ „Ne damo ćirilicu“, „Dolje podrepaši“, „Ko nas zastupa u Zagrebu“, „Hoćemo ravnopravnost u SRH“, „Kosovo je naša kolijevka, s vama ćemo biti dovijeka“, „Dalmatinski Kosovci, zajedno smo jači – Ibarski Kolašin“. Navode se skandiranja i pjesme: „Simo-Slobo“, „Ne damo ćirilicu“, „Ovo je Srbija“, „Oj Lazare nisi imo sreće, da se Slobo pored tebe kreće, da zamjeni Vuka Brankovića“, „Ne damo te zemljo Obilića, ne damo te bez krvoprolića“, „Slobodane da te nije bilo, srpsko bi se ime ugasilo“, „Ne damo te, zemljo Dušanova“.²⁰ Uz ikonografiju, parole i pjesme

¹⁷ Miroslav IVIĆ, „Da li je moglo bez brada i šajkača?“, *Vjesnik*, 11. 7. 1989., str. 5.

¹⁸ Milan JAKŠIĆ, „Dostojanstvo u sjeni mržnje“, *Vjesnik*, 12. 7. 1989., str. 5.

¹⁹ Ivica MLIVONČIĆ, „Između dostojanstva i nacionalizma“, *Slobodna Dalmacija*, 11. 7. 1989., str. 14.-15.

²⁰ Miroslav IVIĆ, „Zajedničke bitke“, *Vjesnik*, 10. 7. 1989., str. 4.; Željko MATIĆ, „Srbi na hrvatskom Kosovu“, *Start*, 22. 7. 1989., str. 60.-65.; Duško MAŽIBRADA, „Nacionalisti pomutili slavlje“, *Komunist*, 14. 7. 1989., str. 4.; Marinko ČULIĆ, „Ispod Krsta i hrasta“, *Danas*, 11. 7. 1989., str. 19.-20.; Ivica MLIVONČIĆ, „Svečanosti kod Lazarice“, *Slobodna Dalmacija*, 10. 7. 1989., str. 3.; Ivica MLIVONČIĆ, „Između dostojanstva i nacionalizma“, *Slobodna Dalmacija*, 11. 7. 1989., str. 14.-15.

najčešće se uz „militantne skupine iz Srbije“ spominju imena Sime Dubajića i Jovana Opačića.²¹

U srpskom novinstvu incidenti na proslavi ili se negiraju i ističu netrpeljivosti koje su sudionici iz Srbije doživjeli u Hrvatskoj, ili se, češće, spominju kao marginalna pojava koja nikako ne može zasjeniti „veličanstvenu proslavu“.

Politika piše da su Srbi s Kosova koji su se vratili iz Kninske krajine začuđeni nekim tvrdnjama o „nekakvim militantnim grupama koje su se navodno pojavile na skupu“. Jedan od njih pita se „zar je nacionalizam to što se traži hrvatskosrpski jezik u Ustavu SR Hrvatske i što se traži upotreba ćirilice“. Drugi tvrdi da nije primijetio niti jedan eksces, već upozorava na „svakojake provokacije i vređanja“ koje su doživjeli na jednom dijelu puta od Makarske do Klisa.²² U drugom tekstu od 13. srpnja opisuje se povratak jednog autobusa s „veličanstvene proslave“. Tvrdi se da im je pri povratku s proslave u Nacionalnom parku Krka s autobusa skinuta zastava SR Srbije. Kada su se vratili s obilaska parka i vidjeli da nema zastave „nastalo je ogorčenje i uznemirenje svih putnika“. Vođa puta je rekao putnicima „da su čuvari Nacionalnog parka zahtevali od šofera autobusa da skine nepoželjnu zastavu SR Srbije“.²³ U pismu 29 putnika jednog autobusa iz Srbije objavljenog 15. srpnja piše da su putem od Makarske do Knina doživjeli niz neugodnosti. Navodi se da su: „četiri puta zaustavljani, neprijatno zadržavani i proveravani kao da smo, u najmanju ruku, kriminalci“. Dodaju da ne znaju što je bilo „neprijatnije - da li organi vlasti ili oni koje smo sretali na putu“. U povratku su dva puta kamenovani, „ali, znajući za, blago rečeno, neprijatno držanje organa vlasti, smatrali smo besmislenim da to prijavimo“. Na kraju se zaključuje da ne čudi „što naši sunarodnici nemaju pravo na svoj jezik i svoje pismo, što su izloženi tihoj asimilaciji, jer je to možda jedini način da se preživi“.²⁴ Istog dana objavljeno je pismo profesora iz Zadra u kojem se autor pita koja je provokacija moćnija: provokacija „militantnih grupa i

²¹ S. RADULOVIĆ, „'Uzvišenje' Sime Dubajića“, *Slobodna Dalmacija*, 10. 7. 1989., str. 3.; Željko MATIĆ, „Srbi na hrvatskom Kosovu“, *Start*, 22. 7. 1989., str. 60.-65.; Marinko ČULIĆ, „Kokarde opet sjaje“, *Danas*, 18. 7. 1989., str. 7.-10.; Milan JAKŠIĆ, „Dostojanstvo u sjeni mržnje“, *Vjesnik*, 12. 7. 1989., str. 5.

²² Miodrag VUJOVIĆ, „Kosovci se vratili zadovoljni“, *Politika*, 11. 7. 1989., str. 10.

²³ Boba DAVIDOVIĆ, „Skinuli su nam zastavu SR Srbije sa autobusa“, *Politika*, Odjeci i reagovanja, 13. 7. 1989., str. 11.

²⁴ Dragoslav R. KOMPIROVIĆ, „Šta smo doživjeli na putu od Makarske do Knina“, *Politika*, Odjeci i reagovanja, 15. 7. 1989.,

pojedinaca na dalmatinskom Kosovu“ ili „fašistoidna provokacija hrvatskih legitimnih predstavnika koji su nedavno u hrvatskom Saboru predložili da se iz Ustava izbaci ceo srpski narod“. Čije djelovanje ima dalekosežnije posljedice: „nekolicine provokatora, ili čitave jedne politike?“²⁵ U slijedećem tekstu, također 15. srpnja, u odnosu na incidente i izvještaje hrvatskih novinara autor se pita: „Zar u moru žita uočiš baš samo kukolj? Njega je bilo i uvek će biti“.²⁶

Politika u svojim tekstovima ističe veličanstvenu atmosferu na proslavi i u najvećoj mjeri primjerenu ikonografiju. Tako je u udarnom tekstu o proslavi od 10. srpnja prikazana fotografija mase s velikom slikom Miloševića.²⁷ Od parola ističu se one koje naglašavaju srpsku homogenizaciju i nepovoljan položaj Srba u Hrvatskoj („Dole podrepaši, hoćemo hrvatskosrpski jezik“, „Ko nas zastupa u Zagrebu?“, „Dalmatinski Kosovci, zajedno smo jači – Ibarski Kolašin“, „Bratski pozdrav narodu Kninske krajine – Peć“, „Oj, Srbijo, Knin te voli“, „Sloboda ćirilici“, „Hoćemo ravnopravnost u SR Hrvatskoj“, „Slobo, slobodo, dođi – čekamo te“, „Dva su Kosova, jedno srce - momci iz Prijepolja“).²⁸

Večernje novosti pišu da su grupe „s bradama i šajkačama“ pristigle iz drugih krajeva zemlje djelovale „degutantno i izazivale nepovoljne političke asocijacije, a neki od njih pjevajući pjesme Miloševiću zloupotrebljavali su njegov lik. Također se navodi da je zbog „nasilnog uzimanja mikrofona“ od strane članova novoformiranog društva „Zora“ prekinut dio proslave. U odnosu na ikonografiju ističe se da parole „Hoćemo ćirilicu“ i „Daj te nam hrvatskosrpski jezik“ imaju „duboke političke poruke“ iza kojih „stoji ustavno pravo jednog naroda na svoj jezik i pismo“, a „tamo gdje se glas naroda ne sluša, mira ne može biti“.²⁹ U tekstu nekoliko dana poslije ista autorica razgovarala je s učesnicima proslave koji su nosili šajkače. Jedan Kninjanin kaže: „Za mene danas nije pravo pitanje zašto sam na proslavu kosovskog jubileja došao sa šajkačom, već zašto i

²⁵ Čedomir ŠOLAJA, „Koja je provokacija moćnija“, *Politika*, Odjeci i reagovanja, 15. 7. 1989., str. 9.

²⁶ Vladislav RAIČKOVIĆ, „Sramno je pojedinačne ispade predstavljati kao glavno obeležje svetkovine u Kninskoj krajini“, *Politika*, Odjeci i reagovanja, 15. 7. 1989., str. 9.

²⁷ Radovan KOVAČEVIĆ, „Srpski narod je uspeo da održi temelje na kojima će se razvijati“, *Politika*, 10. 7. 1989., str. 5.

²⁸ Milorad ĆIRILOVIĆ, „Stari Ličanin Petar Štikovac doneo zemlju sa Gazi Mestana“, *Politika*, 10. 7. 1989., str. 7.

²⁹ Mirjana RADETIĆ, „Nametanja ne prolaze“, *Večernje novosti*, 12. 7. 1989., VND, Politička situacija u Hrvatskoj 3A

ranije na slične jubileje nisam s njom mogao da dođem“. Druga dvojica iz Orlića objašnjenje za kape vide u slijedećem: „Srbi u Dalmaciji bore se za očuvanje svog nacionalnog identiteta. Njima je danas uskraćeno pravo na materinji jezik i pismo, što svako u ovoj zemlji ima, i dok se to ne vrati – nema dobrih međunacionalnih odnosa. Hoćemo ćirilicu, hoćemo hrvatskosrpski jezik“. Na kraju autorica kaže da u mnoštvu šajkača i bedževa koji su neodoljivo podsjećali na kokarde, ipak na niti jednoj nije bilo kokarde.³⁰

NIN također navodi parole i pjesme, posebno one koje veličaju Miloševića. Incident na kraju proslave opisuje se kao nastojanje „da se narod okupljen oko Lazarice obavesti o osnivanju 'Zore'. Jovanu Opačiću nije omogućeno da se približi mikrofону, akademija je prekinuta i on je svoj govor održao na jednom proplanku“.³¹

Duga donosi da je drugog dana proslave Opačić želio održati govor „mimo protokola“ zbog čega je nastala pomutnja „čime je bačena mrlja na dvodnevnu proslavu“. Parole na proslavi su rezultat položaja Srba u Hrvatskoj (prijedlog Slavice Bajan, pitanje jezika).³²

Ocjene, komentari i vrijednosni sudovi

U ovom poglavlju usredotočit ćemo se općenito na ocjene, interpretaciju, komentare i naglasak u tekstovima hrvatskog i srpskog diskursa. Ključna razlika između hrvatskog i srpskog novinstva nalazi se u ocjeni i komentarima proslave, a ona je posljedica različitih ideoloških koncepata i strategija na kojima je utemeljen novinski diskurs. Struktura argumentacije u hrvatskom i srpskom diskursu počiva ne samo na različitoj interpretaciji konteksta, već i na njegovim različitim (prikladnim) dijelovima.

³⁰ Mirjana RADETIĆ, „Nije problem u šajkači“, *Večernje novosti*, 16. 7. 1989., str. 6.

³¹ Milo GLIGORIJEVIĆ, „Pokretni kosovski boj“, *NIN*, 16. 7. 1989., str. 6.-9.

³² Borislav SOLEŠA, „Predigra u saboru, epilog u zatvoru“, *Duga*, 22. 7. - 3. 8. 1989., str. 24.-26.

Izvještaji *Vjesnika* i *Večernjeg lista* 9. i 10. srpnja vrlo su oprezni i uglavnom prepričavaju događaje bez naglašavanja negativnih komentara. *Večernji list* ocjenjuje se da je proslava (do 9. srpnja popodne)³³ prošla bez ijednog incidenata ako se izuzme nazivanje izdajicom predsjednika Mjesne zajednice Kistanje prilikom osnivanja „Zore“.³⁴ *Vjesnik* ipak navodi da je na žalost bilo i nacionalističkih pjesama u čemu su prednjačile „grupe poznatih mitingaša iz Nove Pazove i Vršca“ s poznatom ikonografijom.³⁵ U *Vjesniku* od 10. srpnja u tekstu se zaključuje da je uz izuzetke pojedinih izvikivanja i parola „proslava prošla kako to i dolikuje“.³⁶ U ponedjeljak 10. srpnja o događajima na proslavi raspravljalo se na sjednici CK SKH. *Vjesnik* i *Večernji list* 11. srpnja prenose ocjene sa sjednice: Narod Kninske krajine i gosti iz zemlje dostojanstveno su sudjelovali u svim manifestacijama „iskazujući još jednom svoju privrženost osnovnim idealima i vrijednostima Titove Jugoslavije“. Međutim nasuprot njima „militantne grupe i pojedinci koji su i inače na nekim ranijim mitinzima u Jugoslaviji bili napadno prisutni i ovog su puta svojim nasilnim metodama i prepoznatljivim simbolima sa platforme velikosrpskog nacionalizma pokušavali u sprezi s pojedinim lokalnim grupama srpskih nacionalista iskoristiti ovu općenarodnu manifestaciju, njen vjerski i društveni karakter, ometati njen tok i politički je zloupotrijebiti. One su napokon i dovele do nasilnog prekida kulturno-umjetničkog programa“. Također se dodaje: „Posebno je neprihvatljivo da je na manifestaciji bilo pojedinih simbola i poruka koje izravno dovode u pitanje socijalističke vrijednosti našeg sistema, lik i historijsko djelo Josipa Broza Tita, socijalistički i federativni karakter Jugoslavije kao ravnopravne zajednice svih naroda i narodnosti“. Na kraju se zaključuje da su simboli i postupci „asocirali na mračna vremena nacionalnih raskola i obračuna“ i da oni iziskuju odlučnu osudu i nužne mjere nadležnih organa.³⁷

³³ Očito su tekstovi u *Večernjem listu* i *Vjesniku* završeni prije incidenta i prekida programa proslave.

³⁴ E. RADULIĆ-TOMAN, M. ĆURUVIJA, „Sačuvano manastirsko blago“, *Večernji list*, 9. 7. 1989., str. 4.; E. RADULIĆ-TOMAN, M. ĆURUVIJA, „Vjerske svečanosti i narodno veselje“, *Večernji list*, 10. 7. 1989., str. 3.

³⁵ M. IVIĆ, M. JAKŠIĆ, „Svečana akademija i liturgija“, *Vjesnik*, 9. 7. 1989., str. 3.

³⁶ Miroslav IVIĆ, „Zajedničke bitke“, *Vjesnik*, 10. 7. 1989., str. 4.

³⁷ „Zloupotreba proslave“, *Vjesnik*, 11. 7. 1989., str. 1.; „Nećemo tolerirati ugrožavanje zajedništva“, *Večernji list*, 11. 7. 1989., str. 3.; „Zloupotreba proslave“, *Komunist*, 14. 7. 1989., str. 2.

Nakon CK SKH uslijedit će žestoke osude gotovo svih političkih tijela u republici, a njih će slijediti i novinstvo. Gotovo svi tekstovi o proslavi u hrvatskom novinstvu u centar stavljaju nacionalističke ekscese i nužnost „energičnog“ odgovora. Ekscesi se ocjenjuju kao posljedica jačanja nacionalizma u Srbiji prema kojem se rukovodstvo te republike na čelu s Miloševićem odnosi tolerantno. To je ujedno i pokušaj širenja „antibirokratske revolucije“ na Hrvatsku. U ocjenama i komentarima s brojnih sjednica političkih tijela nakon proslave koje prenosi hrvatsko novinstvo ističe se „uvozni karakter“ srpskog nacionalizma kao i antikomunizam. Uz to upućuje se kritika srpskom rukovodstvu i Miloševiću koje je odgovorno za rast nacionalizma u Srbiji.³⁸

Večernji list ocjenjuje da su mnogi trenuci kninskog slavlja neodoljivo podsjećali na prošlogodišnja „događanja naroda“ po Srbiji i Crnoj Gori.³⁹ *Vjesnik* komentira „jesu li grupice 'plaćenika' za mitinge morale povijesnoj proslavi nametnuti neke predznake iz naše nedavne tamne prošlosti? Stanovništvo Kninske krajine sigurno nije oduševljeno onim što su pjevale i vikale u njihovo ime gostujuće militantne grupe“.⁴⁰ U izvješću Predsjedništva SR Hrvatske koje opširno prenose hrvatski dnevni listovi 13. srpnja ocjenjuje se da su „osvjedočene nacionalističke grupe s namjerom politiziranja proslave s pozicija velikosrpskog nacionalizma“ došle u „Kninsku krajinu s nakanom da u sprezi s malom grupom istomišljenika u toj sredini pokušaju ostvariti prodor pogubnog procesa nacionalnog podvajanja“.⁴¹ *Slobodna Dalmacija* piše da su pojedinačne manifestacije srpskog nacionalizma uglavnom „uvozna politička roba“.⁴² *Komunist* komentira da su događaje na proslavi „nažalost pomutile grupe 'uvoznih mitingaša' oslonjene na lokalne istomislioe sa svojim izljevom velikosrpskog nacionalističkog naboja“.⁴³ *Danas* ocjenjuje da je proslava u kninskoj krajini „posljednje upozorenje da je mitingaški 'ludizam' ušao u svoje 'zrelo doba'“.⁴⁴

³⁸ Primjerice: „Opravdana zabrinutost“, *Večernji list*, 22. 7. 1989., VND, Politička situacija u Hrvatskoj 3A; Josip JOVIĆ, „Soli na rep jednoj politici“, *Slobodna Dalmacija*, 16. 7. 1989., str. 12.; T. P., „Poziv rukovodstvu Srbije“, *Slobodna Dalmacija*, 22. 7. 1989., str. 2.

³⁹ E. RADULIĆ-TOMAN, „Umjesto dostojanstvene proslave miting“, *Večernji list*, 11. 7. 1989., str. 3.

⁴⁰ Miroslav IVIĆ, „Da li je moglo bez brada i šajkača?“, *Vjesnik*, 11. 7. 1989., str. 5.

⁴¹ „Energično protiv nacionalističkih ispada“, *Večernji list*, 13. 7. 1989., str. 3.

⁴² Ivica MLIVONČIĆ, „Između dostojanstva i nacionalizma“, *Slobodna Dalmacija*, 11. 7. 1989., str. 14.-15.

⁴³ Duško MAŽIBRADA, „Nacionalisti pomutili slavlje“, *Komunist*, 14. 7. 1989., str. 4.

⁴⁴ Marinko ČULIĆ, „Kokarde opet sjaje“, *Danas*, 18. 7. 1989., str. 7.-10.; Gojko MARINKOVIĆ, „Napad je najbolja obrana“, *Danas*, 25. 7. 1989., 12.-13.

Uz ocjenu o uvezenom srpskom nacionalizmu, ističe se kako narod Kninske krajine u najvećoj mjeri nije prihvatio širenje međunacionalnih razdora. Jednako kao CK SKH i Predsjedništvo SRH i na zajedničkoj sjednici svih vijeća Sabora SRH ocjenjeno je da je većina stanovnika Kninske krajine dostojanstveno i korektno pratilo proslavu. Predsjednik Izvršnog vijeća Sabora Antun Milović izvijestio je da osim svečane akademije koja je bila dostojanstvena „veći dio proslave bio je obilježen pokušajima za stvaranje vrlo izraženog nacionalnog naboja“. Ističe se da je potrebno primijeniti sve zakonske mjere protiv onih koji su doveli do toga da se „obilježavanje jednog povijesnog događaja iskoristi za sijanje nacionalne mržnje“.⁴⁵

U argumentaciji ciljeva nacionalističkih ekscesa naglašava se narušavanje međunacionalnih odnosa kojima bi se destabilizirala Hrvatska. Zbog toga je potrebno žestoko odgovoriti svima onima kojima je cilj stvaranje nacionalnih razdora. *Slobodna Dalmacija* piše da na područjima gdje vjekovima zajedno žive Hrvati i Srbi, „strah od nacionalnih raskola dio je genetskog straha od kojega se ovi tvrdi brđani i danas bude iz sna, u strahu“. Grupe „mitingaša“ uz podršku „lokalnih uspaljenika“ pokušale su stvoriti atmosferu novog raskola i nove mržnje.⁴⁶ *Vjesnik* donosi izvještaj sa sjednice Predsjedništva SUBNOR-a Dalmacije na kojoj su osuđeni pokušaji provokacija s „pozicija velikosrpskog nacionalizma i šovinizma“ u cilju da se „unese sjeme razdora između Hrvata i Srba u Dalmaciji“ koji su „oduvijek zajednički živjeli u slozi i bratstvu“.⁴⁷ Ovo su samo neki primjeri brojnih tekstova u kojima se ističe pokušaj stvaranja nacionalnih podjela u cilju nacionalističke politike.

U nekim tekstovima je upozoreno da jedan nacionalizam stvara drugi, hrvatski nacionalizam.

Ako promatramo ukupni analizirani hrvatski novinski diskurs onda možemo zaključiti da je većina tekstova naglasak stavilo na nacionalističke ekscese. Razlog tome uvelike treba tražiti u odluci hrvatskog rukovodstva da se suprotstavi srpskom nacionalizmu i antikomunizmu. Ekscesi su ocijenjeni kao pokušaj nacionalističkih grupa iz drugih dijelova zemlje i domaćih pristalica da naruše međunacionalne odnose, destabiliziraju Hrvatsku i omoguće „uvoz antibirokratske revolucije“. U prvih desetak

⁴⁵ „Povijest nije za sijanja mržnje“, *Vjesnik*, 21. 7. 1989., str. 5.

⁴⁶ Jug GRIZELJ, „Srbi i Hrvati u Kninu“, *Slobodna Dalmacija*, 12. 7. 1989., str. 2.

⁴⁷ M. MUDRONJA, „Unošenje razdora“, *Vjesnik*, 15. 7. 1989., str. 4.

dana nakon proslave u hrvatskom novinstvu ne polemizira se o položaju Srba u Hrvatskoj, već je sva pažnja usmjerena na nacionalističke ispade i nužnost „energičnog“ odgovora. O tome kakav je bio odgovor hrvatskih organa i kako se to odrazilo na novinski diskurs govorit će se u analizi slijedećeg slučaja.

Srpsko novinstvo

U prvim izvještajima o proslavi u srpskom novinstvu centralno mjesto zauzima isticanje srpskog zajedništva, nacionalne i kulturne homogenizacije i snage kosovskog mita.

U izvještaju s prvog dana proslave *Politika* ističe duhovno zajedništvo, ali i važnost proslave za položaj Srba u Hrvatskoj. Prenose se riječi Slavka Zorice, glavnog urednika lista dalmatinske eparhije 'Istina' koji je naglasio da je proslava „veoma značajan datum i za položaj Srba u Hrvatskoj – jer nikada kao danas nije se ovde osetilo toliko sloge i duhovnog zajedništva“.⁴⁸

Politika je 10. srpnja tri stranice posvetila proslavi u Hrvatskoj. Ona je ocjenjena kao „veličanstveni općenarodni praznik“. Stanovnici Kninske krajine su „zajedno sa gostima koji su pristigli iz čitave zemlje, sa pozivom na kosovski mit, izrazili snažno kolektivno osećanje da neće ostati gluvi na poruke istorije i na poruke zajedničkih ideala koji povezuju jugoslavenske narode“.⁴⁹

NIN izdvaja da „svaki naš čovek nosi Kosovo i Vidovdan gde god ide po čitavom svetu, rečeno je na velikoj svetkovini pored crkve Lazarice. Ali to nošenje mita nije po volji mnogim posmatračima za zapadnih strana Jugoslavije. U njemu oni vide 'srbovanje' a od srbovanja do slučenih i očekivanih nevolja, kažu, nije daleko“. Motiv zajedništva i homogenizacije prisutan je u riječima Sime Dubajića: „Srećan sam što nisam sam i što nismo sami. Taj isti osećaj imali su i Kosovci kad smo mi došli u Gračanicu i na Gazi

⁴⁸ Milorad ĆIRILOVIĆ, „Istorijski događaj za položaj Srba u Hrvatskoj“, *Politika*, 9. 7. 1989., str. 10.; Hadži Dragan ANTIĆ, „Mesto sloge i duhovnog zajedništva“, *Politika*, 9. 7. 1989., str. 10.

⁴⁹ Radovan KOVAČEVIĆ, „Srpski narod je uspeo da održi temelje na kojima će se razvijati“, *Politika*, 10. 7. 1989., str. 5.; Hadži Dragan ANTIĆ, „Slavimo svoj državni i moralni preporod“, *Politika*, 10. 7. 1989., str. 6.

Mestan“ . U tekstu se govori i o položaju Srba u Hrvatskoj kroz formulaciju o jeziku, ali i „neprimjerenim“ Srbima u Hrvatskoj na visokim političkim pozicijama, kao i općenito o „nesposobnoj birokraciji“. Navodi se da je govor kod Lazarice trebao održati i akademik Jovan Rašković , ali da to nisu dopustili članovi Republičke komisije za odnose s vjerskim zajednicama uz obrazloženje da su mislili da će održati programski govor. Također se donosi informacija da se očekivalo „saopštenje grupe intelektualaca koja je formulisala zahtev za stvaranje posebne federalne jedinice na prostoru severne Dalmacije, Like, Banije, Korduna, Slavonije i Baranje, pod nazivom srpske krajine i sa Karlovcem kao sedištem“. U osvrtu na reakcije iz Hrvatske autor piše da se reporteri TV Zagreb nisu „premnogo interesovali za glavni tok svetkovine, kao da nisu bila na novinarskom nego na policijskom zadatku. Kamere Televizije Zagreb tražile su raspojasane Srbe, na rubovima mase, u improvizovanim birtijama i okolo birtija. Tako je slika o događaju ispala netačna i nepravedna“. Nastavlja da je bilo i takvih Srba na proslavi koji su nosili šajkače, ali ne s kokardama, već s bedževima proslave. Zaključuje se da je bilo kamera drugih televizija javnost bi imala i drugačiju sliku o događaju, jer „slika, dakle, zavisi od slikara“.⁵⁰

Snaznu reakciju iz Hrvatske na nacionalističke ekscese tijekom proslave, srpsko novinstvo ocijenilo je kao napad na srpski narod u Kninskoj krajini, srpsko rukovodstvo, izazivanje međunacionalnih sukoba i isticanje marginalnih zbivanja.

Politika 16. srpnja piše da se na Gazi Mestanu čuo poziv „za slogu i bratstvo“ dok je „sa severozapada odgovoreno pozivom na mržnju i neslogu“. Tako se i vezano za proslavu u Kninskoj krajini ističe „kao da su sejači straha od Srbije i srpskog naroda jedva dočekali da izazovu nove smutnje i razdore u međunacionalnim odnosima“. Ocjenjuje se da je izvještavanje TV Zagreb i *Vjesnika* tipičan primjer zloupotrebe informacija jer se samo slikaju militantne grupe. Također, srpski narod u tom dijelu zemlje „već duže je svjestan svog kulturnog i nacionalnog identiteta“, a „gotovo 15 godina Srbima u Hrvatskoj se nameće 'hrvatski književni jezik“, dok je ćirilica predviđena samo do trećeg razreda. Na proslavi nije bilo nikakvog srbovanja, a „pojedinačna neodgovorna i neprihvatljiva istupanja“ ne mogu se generalizirati. Smišljenim povezivanjem s njihovim sudjelovanjem na prijašnjim mitinzima u Srbiji

⁵⁰ Milo GLIGORIJEVIĆ, „Pokretni kosovski boj“, *NIN*, 16. 7. 1989., str. 6.-9.

„koristi se prilika za još jedan napad na Srbiju, njen narod, rukovodstvo i njene reformske poteze“. Zaključuje se da je ta igra „dobro poznata i suviše prozirna“ i da rukovodstvo Hrvatske nije tako reagiralo na istupe „albanski terorista i separatista kad su pokušavali da sruše Jugoslaviju“.⁵¹

U rubrici *Odjeci i reagovanja* brojna pisma tih dana odnose se na proslavu i njene ocjene. U jednom pismu od 18. srpnja autor navodi da je sretan što je „prisustvovao proslavi u Kninu i tako postao bogatiji za izuzetan duhovni doživljaj – buđenje naroda“. Ogorčen je što je određeni broj učesnika uhapšen i optužen. „Ljudi koji traže ravnopravnost, pravo na jezik i pismo svog naroda se progone, a Rupel, Bavčar i drugi koji javno ruše Jugoslaviju, to slobodno rade“. Zaključuje da „demonstracija sile nad narodom svjedoči da se i ovdje radi o odrođenom, birokratskom vlastoljublju koje je slijepo pred stvarnošću“.⁵² U drugom pismu slijedećeg dana autor piše da je iznenađen „bestidnošću i upornošću sa kojom se pokušava javnost dezinformirati“. Ističe da nije „iznenađenje desetstruko smanjivanje broja učesnika proslave od strane naših 'zapadnih' sredstava informisanja, jer je to i ranije rađeno, kako sa živima, tako i sa mrtvima, recimo u Jasenovcu“. Nastavlja da u trenutku „kada se probudio dugo gušeni nacionalni ponos, odnosno kada smo se otriježnili – odmah se pripisuje 'četništvo'“. Pita se zašto sredstva informiranja nisu zabilježila provokacije koje su učesnici proslave doživjeli na putu. To su bili „izlivi neskrivene mržnje sa ispruženim kažiprstom i malim prstom u obliku znaka 'U', i gestikulacijama koje asociraju na klanje“. Završava s ocjenom o dostojanstvenoj proslavi Kosovske bitke u Hrvatskoj.⁵³ U pismu čitatelja iz Knina objavljenog 27. srpnja između ostalog piše: „Kampanja, koja se već danima vodi u SRH preko svih medija javnog informisanja protiv naroda Kninske krajine, liči mi na pravu hajku i otvorenu prijetnju da preraste u lov na vještice. Ova veličanstvena proslava najvećeg srpskog nacionalnog praznika okvalifikovana je kao velikosrpska, šovinistička i na kraju (pro)četnička. Oni, koji su to upravo tako željeli da vide u svojim halucinacijama, vidjeli su“. Dokaza za to nema „jer je sve to gola laž i izmišljanje, unaprijed smišljeno i režirano da se razvije krivica kod Srba za nešto neučinjeno i nepostojeće (a takve 'krivice' bile su i

⁵¹ Dragan RADEVIĆ, „Sejači straha i mržnje“, *Politika*, 16. 7. 1989., str. 5.

⁵² Branimir PAJOVIĆ, „Srećan sam što sam prisustvovao proslavi u Kninu“, *Odjeci i reagovanja*, *Politika*, 18. 7. 1989., str. 9.

⁵³ Milutin D. VUKČEVIĆ, „Otkud tolika želja da se divna proslava u Kninu ocrni“, *Odjeci i reagovanja*, *Politika*, 19. 7. 1989., str. 11.

do sada u historiji primjenjivane, i to veoma uspješno). Ovakvoj negativnoj slici proslave 600-godišnjice kosovskog boja umnogome su doprinijeli domaći kninski foteljaši, koji se u svom sluganskom mentalitetu utrkuju koji će bolje i vjernije služiti čelnicima ove republike“.⁵⁴

I drugi tekstovi u rubrici proslavu su ocijenili kao dostojanstvenu, a optužbe o nacionalizmu su montirane i preuveličane u cilju osude srpskog naroda i njenog rukovodstva.

Na zajedničkoj sjednici Rukovodstva SSRN Srbije i sindikata Srbije rečeno je da se neće dopustiti narušavanje bratstva i jedinstva srpskog i hrvatskog naroda, uz ocjenu da se radilo o dostojanstvenoj proslavi, i s druge strane, senzacionalističkoj ocjeni proslave, pokušaju zavađanja naroda i medijskom i propagandnom ratu iz Hrvatske.⁵⁵

NIN 23. srpnja ocjenjuje da je incidentno na proslavi zasjenilo cijelu proslavu. U tekstu se kritiziraju *Danas* i *Vjesnik* zbog tekstova o proslavi. Tako se navodi da tjednik *Danas* „golim lažima huška narod protiv naroda“. Zaključuje se da su neki „sjenke kninske proslave“ htjeli iskoristiti „za zastrašivanje i zatvaranje usta“ onima koji smatraju „da srpski narod u Hrvatskoj ima pravo da sopstveni jezik imenuje sopstvenim imenom“, da se služi svojim pismom i njeguje kulturu u odgovarajućim institucijama, pritom gradeći mostove s „bratskim hrvatskim narodom“.⁵⁶

Prema navedenim tekstovima iz srpskog novinstva možemo zaključiti da je ono proslavu Kosovske bitke u Hrvatskoj ocijenilo je kao veličanstvenu i dostojanstvenu. Incidenti tijekom proslave marginalni su u odnosu na cjelokupni događaj. Žestoka reakcija iz Hrvatske objašnjena je kao pokušaj napada na srpski narod u Hrvatskoj koji traži svoja nacionalna prava, kao i srpsko rukovodstvo. Napadi iz Hrvatske prema tome dio su propagandnog rata u kojem se nastoji narušiti međunacionalne odnose, a opravdane zahtjeve „probuđenog“ srpskog naroda proglasiti nacionalističkim prijetnjama. Pojedinačni incidenti se u nekim tekstovima osuđuju, a ikonografija i parole dijelom su razumljive i izazvane položajem Srba u Hrvatskoj (pitanje jezika i pisma, „odnarođena“ srpska birokracija u Hrvatskoj, institucije, prijedlog Slavice Bajan).

⁵⁴ Mane GRAOVAC, „Videli su ono što su hteli da vide“, Odjeci i reagovanja, *Politika*, 27. 7. 1989., str. 11.

⁵⁵ D. RADEVIĆ, M. PETRIĆ, J. MOJSILOVIĆ, D. LAZAREVIĆ, „Nećemo dozvoliti da se ruši bratstvo i jedinstvo srpskog i hrvatskog naroda“, *Politika*, 21. 7. 1989., str. 6.

⁵⁶ Zdravko KRSTANOVIĆ, „Kriv je Knin“, *NIN*, 23. 7. 1989., VND, Politička situacija u Hrvatskoj 3A

